

Zachariášov Benedictus (Lk 1, 68 – 79): gramatická analýza a nový preklad**Abstract**

The year 2020 has seen the publication of a new Slovak translation of Luke's Gospel, produced within an APVV project under the auspices of the Slovak Academy of Sciences. Based on the most recent exegetical research on Luke, the new translation diverges from the existing Slovak translations in various, more or less significant aspects. This short contribution focuses on the text of Zechariah's hymn in Luke 1, 68 – 79, analyzes its syntactical structure, and furnishes the grammatical and exegetical reasons for the new translation. It thus provides the reader with a sample text of the new translation and includes a comparison with selected modern translations.

Keywords: Benedictus, hymn, Luke, syntax, translation¹

V roku 2020 bol elektronicky publikovaný nový preklad Lukášovho evanjelia do spisovnej slovenčiny v rámci APVV projektu riešeného v Slavistickom ústave SAV.² Jednou zo statí, pri ktorej sa nový preklad viacerými formuláciami odlišuje od existujúcich slovenských prekladov, je hymnus Zachariáša, otca Jána Krstiteľa, prednesený po narodení dieťaťa (Lk 1, 68 – 79). Za použitia najnovšej odbornej literatúry k Lukášovi má tento článok zámer predstaviť syntax a lexiku hymnu a zdôvodniť, poprípade kriticky zhodnotiť prekladové voľby v uvedenom novom slovenskom preklade.³ Nepôjde tak o detailnú exegetickú analýzu, ale o gramatický rozbor jazykovo náročného textu a o predstavenie nového prekladu.

Zachariášov chválospev zakončuje sekvenciu textov o Jánovi Krstiteľovi v Lk 1 – po ňom nasleduje už len poznámka o Jánovom raste a pobyte na púšti do verejného vystúpenia pred Izraelom (1, 80) – a skladá sa z mozaiky alúzií a intertextových prepojení k početným SZ textom, čo vytvára jeho typicky biblický kolorit.⁴

¹ Štúdia je výstupom projektu APVV-16-0514 („Terminologické diskurzy a špecifiká biblických jazykov vzhľadom na preklady Biblie do slovenčiny“).

² Dostupný na www.slavu.sav.sk.

³ Obdobné syntakticko-lexikálne skúmanie a preklad Lukášovho hymnu Gloria in excelsis (Lk 2, 14) v komparácii so slovenskými prekladmi nedávno priniesol Jozef Jančovič, „Kto sú adresáti pokoja v chválospeve Gloria in excelsis? Analýza spojenia anthrópoi eudokias v Lk 2, 14 a návrh jeho prekladu,“ *Slavica Slovaca* 54 (2019) 129 – 141.

⁴ Prehľad biblických alúzií ponúka napr. Wilfried Eckey, *Das Lukasevangelium: Unter Berücksichtigung seiner Parallelen. Teilband I: 1, 1 – 10, 42* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 2004) 132; Dietrich Rusam, *Das Alte Testament bei Lukas* (BZNW 112; Berlin: De Gruyter, 2003) 69-75.

Literárnou formou state je eulógia (požehnanie, zvelebovanie, chválospev) podľa vzoru SZ chválospevov.⁵

Pri aplikovaní kritéria hlavného aktéra, ktorý sa vyjadruje najmä určitými slovami v aktívnom rode, sa Zachariášov chválospev dá rozdeliť na tri časti. V prvej časti (1, 68-75) je aktérom prevažne Boh a Zachariáš tu opisuje Božie konanie v dejinách Izraela. V druhej časti (1, 76-78a) sa čerstvý otec obracia priamo k dieťaťu oslovením v druhej osobe singuláru a načrtnutím jeho budúcej misie. V tretej časti (1, 78b-79) uvádza Zachariáš tajomnú postavu „vychádzajúceho z výsosti“ (pravdepodobne Mesiáša) a opisuje – analogicky k misii svojho syna – jeho budúce poslanie.⁶ V prvej časti dominuje opis Božieho konania vzhľadom na Izrael v minulosti; v druhej a tretej časti prevažujú slovesá vo futúre, ktoré upriamujú pohľad do budúcnosti a opisujú, čo novonarodený Ján a vychádzajúci z výsosti ešte len vykonajú.⁷ Rozdelenie textu na tri časti stanovuje schému hlavnej sekcie príspevku.

1. Lk 1, 68 – 75

Chválospev sa začína nominálnou vetou εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραήλ (1, 68a), v ktorej je adjektívum v predikatívnej pozícii k podstatnému menu, čím vytvára samostatnú zmysluplnú vetu,⁸ pri preklade ktorej je potrebné doplniť sloveso v indikatíve „je“ (korešpondujúce gréckemu indikatívu ἐστίν) alebo v imperatívne tretej osoby „nech je“ (korešpondujúce gréckemu optatívu εἶη).

⁵ Klaus Berger (*Formen und Gattungen im Neuen Testament* [Tübingen: A. Francke, 2005] 300 – 301) prekvapivo nezaradzuje Zachariášov hymnus medzi eulógie, ale medzi individuálne vďakyzvdania. Pre príklad analýzy SZ eulógií, pozri Róbert Lapko, *Tóbiho chválospev: Exegetické a teologické štúdium Tob 13, 1-14, 1* (Prešov: VMV, 2005).

⁶ Takúto štruktúru nedávno obhajovala Gudrun Michaela Nassauer, *Heil sehen: Strategien anschaulicher Christologie in Lk 1-2* (HBS 83; Freiburg: Herder, 2016) 195. Mark Coleridge (*The Birth of the Lukan Narrative: Narrative as Christology in Luke 1-2* [JSNTSup 88; Sheffield: Academic Press, 1993] 122) vystihuje dynamiku hymnu nasledovne: „In broad outline, the Benedictus moves from God to John to the messiah.“ Nedávnu diskusiu ku štruktúre a syntaxu ponúka Friedrich Gustav Lang, „Abraham geschworen – uns gegeben: Syntax und Sinn im Benediktus (Lukas 1.68-79),“ *NTS* 56 (2010) 491-512. Zaujímavou stylistickou charakteristikou je opakovanie slov z prvej polovice hymnu v druhej polovici, čo niektorých viedlo k návrhu chiastickej štruktúry. Prehľad opakovaní v rámci hymnu prináša napr. Robert C. Tannehill, *The Narrative Unity of Luke-Acts: A Literary Interpretation. Volume One: The Gospel according to Luke* (Philadelphia: Fortress, 1986) 33-34.

⁷ V každej časti sa nachádza rovnaká syntaktická sekvencia pozostávajúca z určitého slovesa (ἐπεσκέψατο – ἐποίησεν – ἤγειρεν / κληθήσῃ – προπορεύσῃ / ἐπισκέψεται), po ktorom nasleduje sloveso v infinitíve (asi vo funkcii výsledkového infinitívu) (ποιῆσαι – μνησθῆναι / ἐτοιμάσαι / ἐπιφᾶναι) a artikulórnny infinitív (τοῦ δοῦναι – τοῦ δοῦναι – τοῦ κατευθῆναι). Keďže artikulórnny infinitív možno považovať za stylistickú variáciu obyčajného infinitívu, obom sa dá prisúdiť finálna alebo výsledková funkcia.

⁸ Vysvetlenie napr. v Hardy Hansen – Gerald M. Quinn, *Greek: An Intensive Course* (New York: Fordham University Press, 1992) 93.

Vedci sú rozdelení na zástancov tak prvej,⁹ ako aj druhej¹⁰ alternatívy. V novom slovenskom preklade sa uprednostňuje variant „nech je požehnaný“¹¹ Pán, Boh Izraela.“ Úvodná veta pripomína dikciu viacerých SZ žalmov a modlitieb (Ž 41, 14; 72, 18; 89, 53; 106, 48) a udáva teocentrický charakter prvej časti – agentom, ktorému Zachariáš pripisuje chválu, je Boh Izraela.

Kauzatívna spojka ὅτι uvádza vedľajšiu vetu (1, 68b), ktorá definuje dôvod pre zvelebovanie Boha vyjadrený dvoma aktívnymi aoristmi ἐπεσκέψατο¹² a ἐποίησεν λύτρωσιν s datívom τῷ λαῷ αὐτοῦ, ktorý udáva ľud Izraela ako kolektív benefitujúci z Božej akcie. Jazyk navštívenia je evokáciou množstva SZ textov, ktoré touto dikciou opisujú Boží zásah do dejín Izraela (napr. Ex 3, 16 ἐπισκοπῆ ἐπέσκεμμαι ὑμᾶς) alebo do osobného príbehu jednotlivca (napr. Gn 21, 1 κύριος ἐπεσκέψατο τὴν Σαρραν). Spojenie ἐποίησεν λύτρωσιν (dosl. „urobil vykúpenie“), ktoré sa v SZ nevyskytuje, je možné chápať ako ekvivalent jednoduchého slovesa ἐλύτρωσεν¹³ alebo ἐλυτρώσατο (napr. Ž 77, 42; 105, 10; 135, 24; Sir 48, 20; Iz 44, 23; Jer 38, 11; Dan 3, 88; 6, 28), čo nie je ojedinelý jav v koiné, kde je jednoduché sloveso občas nahrádzané kombináciou slovesa ποιέω (zvyčajne v médiu) a podstatného mena v akuzatíve.¹⁴ Navrhovaný preklad uprednostňuje slávnostnejšiu formuláciu „navštívil svoj ľud a priniesol mu vykúpenie,“ pričom doterajší preklad (SEP, Katolícky SSV) „navštívil a vykúpil svoj ľud“ takisto dobre vystihuje zmysel pôvodiny. Možno by bol vhodný aj preklad „uskutočnil vykúpenie.“ Niektoré moderné preklady uprednostňujú jednoduchú formuláciu, napr. NRSV („redeemed them“). Formulácie iných prekladov zase reflektujú sloveso ποιέω: NAB („brought redemption“); EIN („er hat ... ihm Erlösung geschaffen“); TOB („accompli sa libération“).

Verš 1, 69 pokračuje v opise Božieho konania určitým slovesom ἤγειρεν a spolu s nasledujúcim veršom (pozri dole) sa v najnovšom exegetickom výskume

⁹ Stephen Farris, *The Hymns of Luke's Infancy Narratives: Their Origin, Meaning and Significance* (JSNTSup 9; Sheffield: JSOT Press, 1985) 134.

¹⁰ Alfred Plummer, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to S. Luke* (ICC; Edinburgh: T & T Clark, 1922) 40.

¹¹ Hoci sa v prípade verbálneho adjektíva εὐλογητός uprednostnil preklad „požehnaný,“ ten je vlastne synonymom zaužívaného „zvelebený.“ Adjektívum sa v NZ vyskytuje osemkrát (Mk 14, 61; Lk 1, 68; Rim 1, 25; 9, 5; 2 Kor 1, 3; 11, 31; Ef 1, 3; 1 Pet 1, 3) a v každom prípade je slovenské „zvelebený“ vhodnou prekladovou voľbou. Jediné miesto, kde sa zdá byť vhodnejšie adjektívum „požehnaný,“ je Mk 14, 61 (σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ;). Otázka „si ty Mesiáš, syn zvelebeného“ by v slovenčine znela čudne. Finálna revízia nového prekladu bude musieť rozhodnúť, či sa v Lk 1, 68 má uchovať „požehnaný“ alebo „zvelebený.“

¹² Po tomto slovese je pravdepodobne zamlčaný priamy objekt τὸν λαὸν alebo τὸν λαὸν αὐτοῦ. Porov. Lk 7, 16: ἐπεσκέψατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. Pri doplnení objektu by doslovný preklad znel „navštívil svoj ľud a priniesol vykúpenie svojmu ľudu,“ čo však jednoduchšie vystihuje navrhovaný variant „navštívil svoj ľud a priniesol mu vykúpenie.“

¹³ Tvar sa v LXX nenachádza.

¹⁴ Napr. Lk 13, 22: πορεύειν ποιούμενος (dosl. „robiac cestu“ = „šiel, putoval, cestoval“).

považuje za neskorší dodatok k už existujúcemu hymnu. Sloveso ἤγειρεν možno Lukáš používa zámerne, aby predznačil finálnu rehabilitáciu Mesiáša pri vzkriesení. Pri preklade tohto slovesa sa objavuje termín „vyzdvihol,“¹⁵ hoci aj doterajší preklad „vzbudil“ (SEP; Katolícky SSV) dobre vystihoval pôvodinu.¹⁶ V tomto kontexte má sloveso ἐγείρω význam „dávať vzniknúť, spôsobiť,“ no dalo by sa preložiť aj jednoduchým „dal.“¹⁷ Predložková väzba ἐν οἴκῳ Δαυὶδ παιδὸς αὐτοῦ, ktorá pripomína reč o Dávidovi v zvestovaní Márii (1, 27.32), modifikuje akuzatívne spojenie κέρας σωτηρίας (dosl. „roh spásy“) ako priamy objekt slovesa ἤγειρεν a naznačuje, že ide o mesiánsku postavu, ktorá je tu metaforicky označená ako roh spásy. Lukáš chce použitím tejto metafory naznačiť moc Mesiáša. Metafora rohu pochádza zo zoologickej domény, poukazuje pravdepodobne na rohy býkov, a je vlastne metonymom pre silu, čo sa odráža v novom preklade. Tento preferuje formuláciu „silu spásy,“ ktorú zdieľa napr. TOB („une force de salut“). Doslovný preklad „roh spásy“ by bol pre slovenského čitateľa alebo poslucháča nezrozumiteľný, preto rozhodnutie preložiť κέρας nie ako „roh,“ ale ako „silu.“ Spojenie κέρας σωτηρίας možno interpretovať ako príklad hebrejského genitívu alebo genitívu kvality, v ktorom podstatné meno v genitíve zastupuje adjektívum, čo by bolo reflektované prekladom „spásnu silu.“¹⁸ Nasledujúci verš použitím spojky καθὼς, ktorá uvádza podrad'ovacu vetu, vyjadruje konformitu Božej akcie k tomu, čo sám Boh hovoril prostredníctvom svojich prorokov.¹⁹ Objavenie sa Mesiáša v dejinách Izraela je naplnením dávnych prísľubov a dynamika prísľub-naplnenie je pre Lukáša typická.

V prípade akuzatívu σωτηρίαν na začiatku v. 71 nie je jednoduché určiť jeho syntaktické prepojenie s predchádzajúcimi veršami. Podľa Plummera slovo stojí v apozícii k akuzatívu κέρας (v. 69), čím ho bližšie určuje, a spásu z rúk nepriateľov a tých, čo nenávidia Izrael, interpretuje ako Mesiášovo ukončenie nadvlády pohanov.²⁰ Nolland konštatuje, že vv. 71-75 majú neúplnú syntax a zvláštnym

¹⁵ Uvažujúc spätne, toto asi nebola najšťastnejšia prekladová voľba. Budúca revízia musí tento návrh prehodnotiť. Sloveso „vyzdvihol“ tu sémanticky nesedí: čo to znamená, že Boh nám vyzdvihol Mesiáša? Nie je lepšie pôvodné „vzbudil?“

¹⁶ TOB („a suscité“); EIN („er hat ... erweckt“).

¹⁷ Podobné formulácie s ἐγείρω pre vyjadrenie Božej agencie pri opise objavenia sa nových vodcov v Izraeli sa nachádzajú napr. v Sdc 2, 16.18; 3, 9. 15.

¹⁸ Pri práci na preklade sa však prekladateľský kolektív nepriklonil k tejto alternatíve. Preklad „silu spásy“ získal väčšiu podporu. Niektoré preklady pravdepodobne prehliadajú, že ide o hebrejský genitív a podstatné meno v genitíve prekladajú ako objekt (podstatné meno) a prvé podstatné meno ako adjektívum (NRSV „a mighty savior;“ EIN „einen starken Retter;“ SEP „mocného Spasiteľa“).

¹⁹ Predložková väzba διὰ στόματος τῶν ἁγίων ... προφητῶν αὐτοῦ je hebrejská cirkumlokúcia pre „cez svojich svätých prorokov.“ Prekladateľský kolektív sa však priklonil k doslovnejšiemu prekladu „ústami svojich svätých prorokov.“

²⁰ Plummer, *Luke*, 41. Podobne Joseph A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke (I-IX): Introduction, Translation, and Notes* (AB 28; New York: Doubleday, 1970) 384; Hans Klein, *Das Lukase-*

postavením akuzatíva σωτηρίαν sa nezapodieva.²¹ Podľa Farrisa akuzatív σωτηρίαν slúži ako dodatočný opis udalostí naznačených v predošlých veršoch.²² Wolter konštatuje, že syntax je nejasná a akuzatív σωτηρίαν sa môže vzťahovať na genitív σωτηρίας (v. 69) alebo stojí v apozícii k akuzatívu λύτρωσιν (v. 68).²³ Úplne inovatívny je návrh Langa, podľa ktorého sa akuzatív σωτηρίαν nevzťahuje na predchádzajúcu časť textu, ale na nasledujúcu, a konkrétne funguje ako priamy objekt slovesa ποιῆσαι (v. 72). Keďže toto sloveso už jeden priamy objekt má (ἔλεος), Lang tu identifikuje prítomnosť rétorickej figúry zeugma – jedno sloveso spája dva akuzatívy.²⁴ Najnovší výskum k Lukášovým hymnom, reprezentovaný najmä detailnou štúdiou Dillona, však považuje vv. 69-70 za neskorší (Lukášov) dodatok k pôvodnému hymnu, ktorý sa nachádzal v samostatne existujúcim rozprávaní o narodení Jána Krstiteľa a ktorý Lukáš prebral a doplnil.²⁵ V tomto prípade je vhodnejšie považovať akuzatív σωτηρίαν za prístavok (apozíciu) k akuzatívu λύτρωσιν (v. 68), a tak za doplnok slovesa ἐποίησεν, čo vedie k návrhu preložiť ho jednoducho ako „spasil,“ poprípade „priniesol spásu.“²⁶ Akuzatív σωτηρίαν v spojení so slovesom ἐποίησεν – preložený ako „spasil“ – bol v pôvodnom hymne pokračovaním v. 68, pričom Lukáš túto sekvenciu narušil vsunutím vv. 69-70. Spása je definovaná dvoma predložkovými väzbami ako oslobodenie od (ἐκ) nepriateľov Izraela a tých, čo ho nenávidia, čo je pár evokujúci SZ texty ako Lv 26, 17; Dt 30, 7; Ž 105, 10 (LXX). Zachariáš očividne chápe spásu v politickom zmysle ako oslobodenie spod nadvlády nepriateľských síl. Séria určitých slovies prenecháva vo v. 72 miesto dvom infinitívom (ποιῆσαι a μνησθῆναι), čo je Lukášova imitácia hebrejského štýlu, ktorý dokáže vytvárať sekvenciu určitých slovies a infinitívov, pričom infinitívy vyjadrujú cieľ alebo výsledok akcií vyjadrených slovesami.²⁷ Takto sa dá interpretovať aj prítomnosť uvedených dvoch infinitívov vo v. 72. Na vyjadrenie ich funkcie sa v preklade objavuje formulácia „a tak preukázal milosrdenstvo ... a pamätal,“ čím sa chce

vangelium (KEKNT; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006) 124 n. 35; Heinz Schürmann, *Das Lukasevangelium. Erster Teil: Kommentar zu Kapitel 1, 1-9, 50* (HTKNT 3/1; Freiburg: Herder, 1984) 87 n. 41.

²¹ John Nolland, *Luke 1-9:20* (WBC 35A; Dallas: Word, 1989) 87.

²² Farris, *The Hymns of Luke's Infancy Narratives*, 136.

²³ Michael Wolter, *Das Lukasevangelium* (HNT 5; Tübingen: Mohr Siebeck, 2008) 113.

²⁴ Lang, „Abraham geschworen – uns gegeben,“ 497.

²⁵ Richard J. Dillon, *The Hymns of Saint Luke: Lyricism and Narrative Strategy in Luke 1-2* (CBQMS 50; Washington, DC: The Catholic Biblical Association of America, 2013) 60, 62-64. Podľa tohto autora (str. 78-80) slúžil epitet „vychádzajúci z výsosti“ (v. 78) v pôvodnom hymne na označenie Jána Krstiteľa ako nového Eliáša, ktorého návrat z neba židovská tradícia očakávala. Až v Lukášovom kontexte sa z neho stalo označenie pre Mesiáša.

²⁶ Podobne je to riešené v ČEP: „zachránil nás.“ Riešenie SEP („že nás oslobodí“) evidentne nevzťahuje začiatok v. 71 na akuzatív λύτρωσιν alebo κέρας, ale na tesne predchádzajúci v. 70. Podobne NRSV („that we would be saved“).

²⁷ BDF § 491(4).

vyjadriť, že konaním opísaným vo vv. 68-71 Boh vlastne ukázal svoju vernosť zmluve s praotcami, najmä s Abrahámom. Tým, že Boh svoj ľud navštívil, vykúpil a neskôr mu vzbudil mocného Mesiáša, preukázal svoju vernosť praotcom a pamätal na zmluvu s Abrahámom. Obe akcie – preukázanie milosrdenstva a pamätanie na zmluvu – sú typické biblické motívy charakterizujúce Boha v SZ. V prípade väzby ποιῆσαι ἔλεος (dosl. „urobiť milosrdenstvo“),²⁸ ktorá je síce preložená ako „preukázal milosrdenstvo,“ je potrebné brať do úvahy argument Dillona, podľa ktorého tu slovo ἔλεος neznamená tak „milosrdenstvo“ ako skôr „vernosť, lojálnosť (záväzku, zmluve)“ (porov. Gn 24, 12; Sdc 1, 24; 8, 35).²⁹ V takom prípade by preklad znel „preukázal vernosť našim otcom“ a následná veta vo v. 72 by mala vysvetľujúcu funkciu: „a to tým, že pamätal na svoju svätú zmluvu.“

Akuzatív ὄρκον na začiatku v. 73 stojí v apozícii ku genitívu διαθήκης v predchádzajúcom verši, ale pádom sa prispôsobuje vzťažnému zámenu ὅν, ktoré hneď nasleduje.³⁰ Lukáš v tomto verši špecifikuje, že pod svätou zmluvou má na mysli predovšetkým zmluvu s Abrahámom, ktorej elementy obsahujú SZ texty ako Gn 15; 17; 22. Zachariáš však nevyratáva jednotlivé prvky tejto zmluvy. Sloveso ὡμοσεν („prisahať, zaprisahávať“) je spolu s priamym objektom ὄρκον ὅν preložené ako „prisahu, ktorú urobil,“ aby sa vyhlo opakovaniu rovnakého kmeňa („prisahu, ktorú prisahal“) v jednej vete. Pekný slovenský ekvivalent je aj „prisahu, ktorú zložil.“³¹

Posledný segment (vv. 73b-75) prvej časti hymnu začína artikulárnym infinitívom τοῦ δοῦναι, ktorý stojí v paralele k infinitívom vo v. 72 a nahrádza určité sloveso, čo je v preklade zachytené výrazom „dožičil.“³² Tento infinitív definitívne nesie odtieň finality a ním kulminuje súpis Božích akcií formulovaných Zachariášom. Všetko, čo Boh pre svoj ľud urobil má svoj cieľ v tom, aby Izrael, ako slobodný národ, mohol slúžiť svojmu Bohu v svätosti a spravodlivosti. Nepriamy objekt ἡμῖν je datív výhody, ktorý je doprevádzaný atributívnym participiom ὀσθέντας („oslobodeným“). Tento prechodník by *stricto sensu* mal byť v datíve (ako ἡμῖν), ale je v akuzatíve kvôli hladšej koordinácii s infinitívom λατρεύειν. Predložková väzba ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν replikuje jazyk oslobodenia spod

²⁸ Ide o hebraizmus.

²⁹ Dillon, *The Hymns of Saint Luke*, 65.

³⁰ Ide o attractio inversa. Porov. BDF § 295; John T. Carroll, *Luke: A Commentary* (NTL; Westminster: John Knox, 2012) 57; Farris, *The Hymns*, 137; Fitzmyer, *The Gospel According to Luke (I–IX)*, 384; François Bovon (*Luke 1: A Commentary on the Gospel of Luke 1:1–9:50* [trans. M. Thomas; Hermeneia; Minneapolis: Fortress, 2002] 74 n. 70) zvažuje možnosť spojenia akuzatívu ὄρκον k akuzatívu σωτηρίαν (v. 71), ale prikláňa sa k názoru, že „prisaha“ (v. 73a) súvisí so „zmluvou“ (v. 72b).

³¹ Helena Panczová, *Grécko-slovenský slovník: Od Homéra po kresťanských autorov* (Bratislava: Lingea, 2012) 890.

³² Alebo „dal, daroval, doprial.“

nadvlády nepriateľov z v. 71 a spája sa s particípiom ὀυσθέντας. Táto časť verša (ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν ὀυσθέντας) je parentéza, a to umožňuje logicky spojiť ἀφόβως s λατρεύειν. Prvá časť tohto posledného segmentu v novom preklade znie „dožičil nám, vyslobodeným z rúk³³ nepriateľov.“ Príslovka ἀφόβως sa spája s infinitívom λατρεύειν a doplnkom αὐτῷ: „aby sme mu mohli bez strachu slúžiť/aby sme mu bez strachu slúžili.“³⁴ Spojenie ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνη doplnené frázy ἐνώπιον αὐτοῦ je datív spôsobu, ktorý v podstate dopĺňa príslovku ἀφόβως, lebo formuluje modalitu služby Bohu („vo svätosti a spravodlivosti pred jeho tvárou/pred ním“). Celý segment je zakončený temporálnym datívom πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν.³⁵ Tento je preložený voľnejšie „po všetky dni nášho života.“ Doslovný preklad, prijatý napr. v SEP, znie „po všetky naše dni.“

2. Lk 1, 76 – 78a

Druhá časť hymnu má po stránke literárnej formy črty tzv. genethliakos logos (oslavnej narodeninovej reči) a vykazuje markantnú syntaktickú zmenu, pretože zrazu sa Zachariáš pomocou formulácií v druhej osobe singuláru obracia priamo na novonarodeného chlapca a objavuje sa aj vokatív παιδίον. Pri opise synovej misie opakuje otec frazeológiu anjela, ktorý mu zvestoval Jánovo narodenie. Konkrétne sú verše 1, 76-77 reprízou 1, 15-17.³⁶ Úvodné καί, po ktorom nasleduje osobné zámeno druhej osoby singuláru (σύ), častica δέ, oslovenie dieťaťa (παιδίον), a prvá veta definujúca chlapcovu identitu, je v drvivej väčšine prekladov považované za zlučovaciu spojku s jednoduchým významom „a:“ SEP („a ty, chlapček“); ČEP („a ty, synu“); NRSV („and you, child“); KJV („and thou, child“); NOV („et tu, puer“); TOB („et toi, petit enfant“); EIN („und du, Kind“). V skutočnosti tu má καί adverbialnú funkciu³⁷ – vzťahuje sa len na jeden člen (σύ) – a v novom preklade sa prekladá ako „aj,“ čo podporuje aj kontext. Jánovi je pripísaná prorocká identita, ktorá evokuje lexiku prorokov z v. 70 a v. 67. Posledne uvedený verš formuluje Zachariášovo prehovorenie ako prorokovanie

³³ V pôvodine je síce singulár „z ruky,“ ale formulácia „z rúk“ je pre slovenčinu prirodzenejšia a vplyv na takýto preklad má aj plurál „nepriateľov.“ Predložková väzba ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν (v. 74) je v podstate identická k ἐκ χειρὸς πάντων τῶν μισούντων ἡμᾶς (v. 71) a reprezentuje – porov. BDF § 217 – hebrejskú cirkumlokúciu pre predložkový koncept (podobne ako διὰ στόματος τῶν ἀγίων ... προφητῶν αὐτοῦ vo v. 70), tu konkrétne pre vytrhnutie z moci nepriateľa. Týmto jazykom by sa uvedené frázy dali aj preložiť: „z moci nepriateľov/z moci všetkých, čo nás nenávidia.“

³⁴ Alternatívu, podľa ktorej sa táto príslovka vzťahuje na vyslobodenie z rúk nepriateľov, zastáva Bovon, *Luke 1, 74*. Zmysel je však v tomto prípade nejasný: došlo k vyslobodeniu zo zovretia nepriateľov bez strachu?

³⁵ Temporálny datív nahrádza v Koiné akuzatív času, ktorý v klasickej gréčtine slúžil na vyjadrenie odpovede na otázku „ako dlho?“ BDF § 291.

³⁶ Luke Timothy Johnson, *The Gospel of Luke* (SacPag 3; Colledgeville: The Liturgical Press, 1991) 46; Schürmann, *Das Lukasevangelium*, 85.

³⁷ Porov. Hansen – Quinn, *Greek*, 32.

(ἐπροφήτευσεν), čo prezrádza, že Zachariáš koná ako prorok. Verš 70 výslovne hovorí o prorokoch (προφητῶν). Prekladom καί v adverbialnom zmysle pomocou varianty „aj“ sa rešpektuje kontext a vyjadruje sa idea, že Ján bude pripočítaný do skupiny prorokov spomenutej vo v. 70, do ktorej patrí – na základe jeho prorockej výpovede (v. 67) – aj jeho otec.³⁸ Zaužívaný preklad „a ty, chlapček“ toto prináležanie Jána do už existujúcej línie prorokov nevyjadruje a skôr budí dojem, že jedine Ján bude považovaný za Božieho proroka. Vokatív παιδίον je v novom preklade doplnený o privlastňovacie zámeno „moje,“ čím sa vyjadruje, že Zachariáš sa prihovára k svojmu dieťaťu a vokatív „dieťa moje“ znie v slovenčine prirodzenejšie ako jednoduché „dieťa.“

Futúrne pasívne sloveso v druhej osobe singuláru κληθήσῃ (dosl. „budeš volaný“) je lepšie preložiť aktívom tretej osoby plurálu („budú ťa volať“) alebo zvratne „budeš sa volať,“ čo je variant, ktorý uprednostňuje nový preklad.³⁹ Druhé sloveso vo futúre druhej osoby singuláru (προπορεύσῃ) v kombinácii s predložkovou väzbou ἐνώπιον κυρίου robí z Jána Pánovho predchodcu a následne je Jánova misia definovaná dvoma infinitívami ako komplementom k určitému slovesu προπορεύσῃ. Tieto vyjadrujú obsah Jánovej misie. Prvý z nich (ἐτοιμάσαι) opisuje Jána ako toho, kto pripraví Pánove cesty⁴⁰ a druhý (τοῦ δοῦναι) ako toho, kto daruje ľudu poznanie o spáse. Podľa Dillona má druhý, artikulórný infinitív epegetickú funkciu, čo znamená bližšie určenie prvého infinitívu,⁴¹ ktoré by sa dalo preložiť ako „pripraviš mu cesty tým, že dáš jeho ľudu poznanie o spáse.“ Koordinácia určitého slovesa s dvoma infinitívami by sa dala v slovenčine preložiť aj variantom „pôjdeš pripraviť ... a darovať.“ V preklade sa uprednostnil variant s určitými slovesami: „pôjdeš ... pripravíš ... daruješ.“

Akuzatív γνώσιν, ako priamy objekt slovesa τοῦ δοῦναι modifikovaný genitívom σωτηρίας, vyjadruje, že Ján ľudu neudelí spásu, ale len poznanie o nej – teda informáciu, kde sa spása nachádza a kto ju prináša. Genitív σωτηρίας je objektívny genitív preložený ako „poznanie o spáse.“⁴² Text vylučuje, že by sám Ján prinášal ľudu spásu. Predložková väzba ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν definuje, z čoho pozostáva spása, na ktorú Ján poukazuje, čo je reflektované prekladom „tá spočíva v odpustení ich hriechov.“ Zatiaľ čo v prvej polovici hymnu sa spása chápala v politickom rozmere oslobodenia od nepriateľov, tu je koncept spásy zospiritualizovaný a spása znamená oslobodenie zo zovretia hriechu. Následná predložková akuzatívna väzba διὰ σπλάγγνα ἐλέους θεοῦ ἡμῶν udáva dôvod (διά + A),

³⁸ Toto si všíma Coleridge, *The Birth of the Lukan Narrative*, 121; Klein, *Das Lukasevangelium*, 124 n. 44; Wolter, *Das Lukasevangelium*, 115.

³⁹ Nie je to passivum divinum.

⁴⁰ Pôvodina ma plurál ὁδούς αὐτοῦ.

⁴¹ Dillon, *The Hymns of Saint Luke*, 73.

⁴² Spojenie γνώσιν σωτηρίας je biblický hapax.

pre ktorý je odpustenie hriechov možné – Božie milosrdenstvo. To Lukáš opisuje ako *σπλάγγνα ἐλέους*, čo je opäť prípad hebrejského genitívu alebo genitívu kvality, kde podstatné meno v genitíve zastupuje prídavné meno kvalifikujúce nominatív.⁴³ Keďže substantívum *σπλάγγνα* – pôvodne označenie pre vnútornosti – je metaforické vyjadrenie pre súcit, zľutovanie, náklonnosť, v preklade sa objavuje formulácia „vd'aka milosrdnému zľutovaniu,“⁴⁴ pretože *ἔλεος* je termín – tu preložený adjektívom – pre milosrdenstvo. Genitív *θεοῦ ἡμῶν* kvalifikuje práve spomenuté milosrdné zľutovanie a vyjadruje, že pôvodcom zľutovania, vd'aka ktorému je možné odpustenie hriechov, je Boh. Pravdepodobne ide o genitív pôvodu alebo autora s možným prekladom „vd'aka milosrdnému zľutovaniu, ktoré pochádza od nášho Boha/ ktorého pôvodcom je náš Boh.“

3. Lk 1, 78b – 79

Opis Mesiášovej misie otvára vzťažná veta začínajúca sa datívnou väzbou *ἐν οἷς* (v. 78b). Jej antecedentom je plurál *σπλάγγνα* a väzba vytvára prechod od misie Jána k misii Mesiáša. Tento datív spôsobu vyjadruje, že Božie milosrdné zľutovanie sa k ľuďom dostane cez návštevu vychádzajúceho z výsosti – on sa tak stane nositeľom Božieho zľutovania.⁴⁵ To by sa dalo vyjadriť vetou „vd'aka milosrdnému zľutovaniu nášho Boha, ktorým/cez ktoré⁴⁶ nás navštívi ten, čo vychádza z výsosti.“ V preklade je však uprednostnená nová veta „tak nás navštívi.“⁴⁷ Metaforické označenie *ἀνατολή* („východ, vychádzajúce slnko“) je subjektom slovesa *ἐπισκέπεται*. Toto sloveso evokuje Božie navštívenie z v. 68 a umocňuje presvedčenie, že *ἀνατολή* je metafora pre tajomnú postavu prichádzajúcu z Božej sféry. Preto sa v preklade uprednostňuje osobná formulácia „tak nás navštívi ten, čo vychádza z výsosti,“ pričom ide o Mesiáša opísaného pomocou metafory vychádzajúceho slnka (nebeského telesa).⁴⁸

Následné infinitívy *ἐπιφάναι* a *τοῦ κατευθῆναι* (v. 79) definujú poslanie Mesiáša a bližšie určujú, v čom spočíva jeho návšteva medzi ľuďmi, čo je v preklade zachytené účelovými vetami „aby zažiaril ... a upriamil.“ Dôležitosť prvého slovesa spočíva v definovaní luminárnej funkcie Mesiáša, čo naznačuje, že Mesiáš

⁴³ Podobne ako *κέρως σωτηρίας*.

⁴⁴ Pri tejto väzbe sa preklady rôznia: TOB („la bonté profonde“); NRSV („tender mercy“); EIN („barmherzige Liebe“).

⁴⁵ Schürmann (*Das Lukasevangeliem*, 93): „Ohne Zweifel ist aber der Messias hier ... sehr eng mit Gott zusammengeschaut ...“

⁴⁶ Napr. EIN („durch die barmherzige Liebe unseres Gottes wird uns besuchen ...“).

⁴⁷ Tiež stojí za zváženie, či by pri revízii nebolo dobré urobiť z tejto novej vety vzťažnú vetu k predchádzajúcej vete.

⁴⁸ Pre detailnú štúdiu o identite *ἀνατολή*, pozri Simon Gathercole, „The Heavenly *ἀνατολή* (Luke 1:78–9),“ *JTS* 56 (2005) 471–488. Aj v prípade tohto substantíva sa preklady rôznia: EIN („das aufstrahlende Licht“); TOB („l'astre levant“). Možno by bol vhodný aj slovenský variant „vychádzajúce slnko, ktoré prichádza z výsosti.“

je opísaný ako slnko, ktoré zažiari sediacim vo tme.⁴⁹ Druhou funkciou Mesiáša bude upriamiť kroky ľudu na cestu pokoja, pričom pri ὁδὸν εἰρήνης ide o genitív smeru – εἰρήνης vyjadruje smer, kam vedie cesta, na ktorej majú byť kroky ľudu.⁵⁰ Uvedený typ genitívu by sa dal jasnejšie preložiť spojením „na cestu, ktorá vedie do pokoja.“⁵¹ Pokoj je posledné slovo hymnu a metonymum pre spásu, čo je v sémantickej zhode s „pokojom“ v hymne Gloria in excelsis (2, 14). Podľa tejto poslednej vety Mesiáš prichádza, aby nasmeroval ľud na cestu vedúcu k spásu.

Zhrnutie

Obsahom tohto článku bolo analyzovať najmä syntaktickú komplexnosť a následnú prekladovú nejasnosť Zachariášovho hymnu v Lk 1, 68-79, a to za pomoci najmodernejšej exegetickej literatúry k tejto stati. Článok predstavil jednotlivé prekladové riešenia v novom slovenskom preklade Lukášovho evanjelia a vykonal porovnanie s vybranými slovenskými a cudzojazyčnými prekladmi. Zároveň tak dal podnet pre eventuálne kritické zhodnotie a revíziu nového slovenského prekladu.

Juraj Feník, S.T.D.

Slavistický ústav SAV

Dúbravská cesta 9

841 04 Bratislava

fenikovdurko@yahoo.com

⁴⁹ To je hlavný dôvod pre nemožnosť preložiť ἀνατολή v tomto prípade ako „výhonok.“

⁵⁰ Inú alternatívu ponúka Wolter (*Das Lukasevangeliem*, 118), ktorý hovorí o genitíve kvality a pod cestou pokoja rozumie „Lebensführung,“ ktorý má charakterizovať Izrael.

⁵¹ Opäť na zväzanie pri revízii.